

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

НИЗОМИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА
УНИВЕРСИТЕТИ

С.С. ЯХЯЕВ, Р.С. ШЕРМУХАМЕДОВ, А.Э. ПАРМОНОВ

**ЧИЛАНГАРЛИКДАН АМАЛИЙ
ИШЛАР**
(Ўқув қўлланма)

ТОШКЕНТ
«IQTISOD-MOLIYA»
2007

Яхяев С.С.

Чилангарликдан амалий ишлар. Олий ўқув юртлири учун ўқув қўлланма/ С.С. Яхяев, Р.С. Шермухамедов, А.Э. Пармонов; Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги. – Т.: «IQTISOD-MOLIYA», 2007. 216 б.

Шермухамедов Р.С., Пармонов А.Э.

Қўлланмада ўқув-ишлаб чиқариш карталари киритилган бўлиб, уларда чилангарлик ишларидан кўзда тутилган мақсад, фойдаланиладиган жиҳозлар, асбоблар ва мосламалар кўрсатилган; ишлаб чиқаришга оид масалалар ва машқлар, мисоллар ечиш йўллари ва жавоблари билан берилган.

Чилангарлик ишларини бажаришга оид янги топшириқларни бажаришда билим, малака, кўникмаларни шакллантириш усуллари яратилган. ҳисоблаш техникаси ва талабаларнинг амалий ишларида уларнинг татбикий аҳамияти тўғрисидаги маълумотлар билан тўлдирилган.

Ушбу китоб чилангарликка оид бошқа дарсликлар ва ўқув қўлланмаларидан шу билан фарқ қиладики, бу қўлланмада баён этилган материални ўрганиш талабалар олдин ўзлаштирган назарий курсга таяниши керак. Талабалар ушбу қўлланмадан фойдаланиб, шундай амалий ишларни бажарадиларки, улар талабаларнинг мустақиллик кўрсатишларига ёрдам берадиган қилиб тузилган. Ушбу китобнинг асосий вазифалари:

- ишларни бажариш жараёнида талабаларга ўз кузатишлари асосида маълум хулосалар чиқариш имкониятини бериш;
- талабаларда касб малакаларини ва ишда учраган қийинчиликларни мустақил енгитиш, қобилиятларини шакллантириш;
- талабаларнинг назарий билимларини амалда татбиқ эта олишларига ёрдам беради.

КИРИШ

Фан-техника тараккиёти натижасида саноатнинг машинасозлик ва металлларга ишлов бериш соҳаларида юз бераётган чуқур сифат ўзгаришларни ишлаб чиқариш малакаларига оширилган талаблар кўяди. Шу муносабат билан ўқув-тарбия жараёнининг даражасини анча ошириш зарурияти туғилди. Ёшларга умумий касб таълими беришга ўтишни амалга оширишда унинг ролини ошириш вазифаси қўйилган, унинг фаолиятида мавжуд бўлган камчиликларни бартараф этиш, талабаларнинг фан асосларини чуқур эгаллашни таъминлаш, уларда чуқур эътиқодни, меҳнатсеварликни, ахлокий софликни шакллантириш, Ватанимизга муҳаббат ва уни химоя қилишга тайёр туриш руҳида тарбиялашга қаратилган. Фан-техника революцияси шароитларида таълим олаётганларга ҳам, таълим бераётганларга ҳам катта талаблар қўйилади. Инсон учун зарур бўлган билимлар ҳажми кескин ва тез ўсиб бораётган ҳозирги шароитларда маълум бўлган нарсаларнигина ўзлаштириб олишга суяниш кифоя қилмайди. Талабаларга ўз билимларини мустақил бойитиш ва илмий ҳамда сиёсий билимларнинг шиддатли оқимида мўлжал билан иш тутиш ўқувини сингдириш муҳимдир.

Ҳозирги ёшларнинг фаолияти унинг касбий маҳоратига аниқ талаблар қўядики, уларнинг энг муҳимлари қуйидагилардир: чуқур умумтаълим, сиёсий ва касбий тайёргарлик; касбий фаолиятнинг тўхтовсиз равишда такомиллашиб бориши ва унинг натижаси — меҳнат унумдорлигининг ўсишида ва бажарилаётган ишларнинг сифатини оширишда юқори натижаларга эришиш; ўз билимини ўзи мунтазам равишда ошириб бориши, новаторлар ва ишлаб чиқариш илғорларининг ижобий тажрибаларини кидириш, ўрганиш ва улардан ижодий фойдаланиш. Шу боисдан ишлаб чиқариш фаолияти жараёнида билимларни тўхтовсиз чуқурлаштириб бориш бизнинг давримизнинг энг муҳим, ажралмас белгиларидан бири бўлиб қолади. Ёшларга билимларнинг бирор минимумини беришгина зарур бўлиб қолмасдан, балки уларга янги кийин муаммоларни мустақил ҳал этишга ўргатиш, ҳақиқий новатор бўлиш, мустақил билим олишга ўргатиш ҳам зарурдир.

Юқорида айтиб ўтилган талабларга мувофиқ ўз касбий маҳоратини ошириш юзасидан мустақил иш қилиш усулидир. Тўла мустақиллик кўрсатиш асосида, яъни билим ва ўқувларни татбиқ этиш. Ўз-ўзини ўқитиш асосида. Ўқитувчи ёки ўқув мастернинг - бевосита раҳбарлигисиз амалга оширилганидагина актив фикрлаш фаолияти борлиги тўғрисида сўз юритиш мумкин.

Талабаларни касбий билимлар ва ўқувлар билан муваффақиятли равишда қуроллантириш, уларда меҳнат малакаларини шакллантириш зарур бўлиб қолмасдан, балки уларнинг техник фикрлашини ўстириш, ишда ташаббус кўрсатишни ва меҳнатга ижодий ёндошувни тарбиялаш ҳам зарурдир.

«Чилангарликдан амалий ишлар» қўлланмаси олти бобдан иборат.

I боб — «Технологик жараён тўғрисида тушунча» талабаларни турли деталлар тайёрлаш учун асбоб ва мосламаларни рационал танлаш принциплари; чилангарлик ишларини механизациялаш йўллари; ишлаб чиқилган технологик жараён расмийлаштирилладиган технологик ҳужжатлар; ишлаб чиқилган технологиянинг аниқ бажарилишини таъминлайдиган технологик интизом билан таништиради.

II боб — «Меҳнатни илмий ташкил этиш асослари (НОТ)»да ҳар бир ишчининг меҳнатни ташкил этишни такомиллаштиришда, меҳнатнинг самарадорлиги ва сифати учун курашда актив иштирок этиши зарурлигини кўрсатувчи материал баён этилган; ўқув ишларини ташкил этиш формалари гавсифланган

III боб — «Ўқув-ишлаб чиқариш карталари»да чилангарларга ишлаб чиқариш таълими беришга оид ўқув программаларида кўзда тутилган умумчилангарлик операцияларини бажариш юзасидан машқлар берилган. шунингдек, бу операцияларни бажариш кетма-кетлиги ва усуллари баён қилинган

IV боб — «Ишлаб чиқариш топшириқлари ва машқлар» талабаларда мустақил ишлаш ва бирор қарорга келиш, ишда учрайдиган қийинчиликларни енгил, назарий курсда олинган билимларни амалда қўллаш ўқувларини ривожлантириш мақсадида берилган

V боб — «Масалалар ва машқларга жавоблар ҳамда изоҳлар» ушбу қўлланмага шу муносабат билан киритилганки, масала ва машқларни бутун группа билан бирга эмас, балки ҳар қайси талаба ўзи бажаради. Шунинг учун жавоблар ва энг кийин масалалар ҳамда машқларга онд қисқача тушунтиришлардан (улар текстда юлдузча билан белгиланган) талабалар ўз-ўзини назорат қилишда ёки масалани ечишга кучи етмаганида фойдаланиши мумкин.

VI боб — «Ўлчаш техникаси асослари Ҳисоблаш техникаси» талабаларни энг типик ўлчаш асбобларининг тузилиши билан таништириб, уларга булар қўлланиладиган соҳаларни тўғри аниқлашга ҳамда улар ёрдамида ўлчаш усулларини ўрганишга ёрдам беради. Бу бобда техника таракқиёти асида ҳисоблаш техникасининг аҳамияти тўғрисида, ҳисоблаш қурилмалари — аҳамияти тўғрисида қисқача маълумотлар ҳам келтирилган.

Ушбу ўқув қўлланмасининг нашр этилиши бир қанча мақсадларга: талабаларнинг активлиги ва мустақиллигини ошириш; таълим беришнинг коллектив формаларини индивидуаллаштириш; предметлараро боғланишнинг кенг имкониятларини очиб бериш; талабаларда техник фикрлашни ривожлантириш, шунингдек, уларда меҳнатни ташкил этишга ижодий ёндошни зарурлиги ҳиссиётини тарбиялаш мақсадларига эришишни кўзда тутди.

Талабаларга топшириқларни тўғри бажаришда ёрдам бериши мумкин булган дидактик қўлланмалардан бири ушбу тақдим этилаётган «Чилангарликдан амалий ишлар» китобидир

«Чилангарликдан амалий ишлар» китоби билан қандай ишлаш керак (тавсиялар)

Китобдан тўғри фойдаланиш учун баъзи асосий қоидаларни эсда сақлаш ва уларга амал қилиш керак.

1. Иш бошлагандан олдин, уни бажариш учун қандай қўлланмалар, асбоблар, мосламалар материаллар зағоговалар кераклигини аниқлаш ва уларни олиш керак.
2. Иш дафтаридаги ёзув иложи борица қисқа бўлиши, аммо айни ёзув жавоб бераётган саволларни онгмаган китобга ҳам тушунарли бўлиши керак